

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA BADIY ASARLARGA BO‘LGAN E‘TIBOR

*Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti
Pedagogika fakulteti "Boshlang'ich ta'lim
" yo‘nalish 3-bosqich 2303-guruh talabasi
Abdusattarova Muhlisaxon
@faziljanovna2211@gmail.com*

Annotatsiya: Insoniyat taraqqiyoti, ma'naviyat va tafakkur rivojida badiiy asarlarning o'rni har doim muhim bo'lib kelgan. Ayniqsa, yosh avlodga tarbiya berishda, ularning ahloqiy, ma'naviy, psixologik shakllanishida badiiy asarlar, jumladan, o'zbek va jahon adabiyotining nodir namunalari beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu sababli maktabgacha ta'limdan boshlab, butun ta'lim tizimida, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida badiiy asarlarga e'tibor, badiiy-estetik tarbiyaning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, badiiy asarlar, axloqiy tarbiya, estetik rivojlanish, ma'naviyat, kitobxonlik, did, muloqot, asar mazmuni, pedagogika.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolalarning shaxs sifatida shakllanishida eng nozik, nihoyatda mas'uliyatli davr hisoblanadi. O'z-o'zini anglash, tafakkur, dunyoqarash, ong va qalb uyg'onishi, axloqiy va estetik mezonlarni shakllantirishda bu davr butun umrlik asoslarni qo'yadi. Badiiy asarlar bolalarning tasavvurlarini, orzu va intilishlarini kengaytiradi, ularni yaxshi va yomonni ajratishga, go'zallikni his qilishga, xalq va millat qadriyatlarini tushunishga o'rgatadi. Shu nuqtai nazardan boshlang'ich ta'limda badiiy asarlar bilan muntazam va ongli tanishuv, ularni o'qish va tahlil qilish, qahramonlarning xatti-harakati, orzu-u intilishlari, chin insoniy sifatlari asosida bolalarda go'zal his-tuyg'ular, ijobiy fikr va tasavvurlar vujudga keladi. Boshlang'ich ta'lim dasturlarida badiiy asarlarni o'rgatish, ularga bo'lgan e'tibor tashkil etish amaliyotda bir necha bosqichli, izchil yondashuv asosida tashkil qilinadi. Tarbiyaviy ahamiyati muhim bo'lgan bolalarga yaqin badiiy asarlar tanlab olinadi. Har bir material bolalar dunyoqarashiga mos, ularning yosh xususiyatlari va individualligini hisobga olgan holda tanlanadi. O'rganiladigan asarlar qadimiy xalq ertaklari, maqollar, hikmatli so'zlar, baytlar, bolalar adabiyoti, hayotiy voqealar asosida yaratilgan qisqa hikoyalar va she'rlarni o'z ichiga oladi. Har bir dars jarayonida bolalarda badiiy asarlarni idrok etish, uni yurakdan tuyg'ulash, asar mazmunini anglash, mulohaza yuritish, mustaqil fikrga ega bo'lish kabi muhim ko'nikmalar shakllanadi [1].

Badiiy asarlar bolalarning emotsional-psixologik dunyosini boyitadi. Ularning tasavvur doirasini kengaytiradi, og'zaki va yozma nutq rivojiga ta'sir ko'rsatadi, muloqot madaniyatini oshiradi. Badiiy asarlar o'qish jarayonida bolalarda tilga,

ifodaga, adabiy did va estetik zavqqa nisbatan mehr uygʻonadi. Har bir asarning tarbiyaviy va maʼrifiy mohiyati bolani faqat bilim emas, ijtimoiy va maʼnaviy dunyoqarashga ham yetaklaydi. Fikrlarining kengayishi, tafakkurining boyishi, hayotga, atrof-muhitga ongli yondashuvning shakllanishida badiiy asarlarning oʻrni beqiyos. Boshlangʻich maktabda badiiy asarlar orqali bolalar oʻz his-tuygʻularini, orzu-intilishlarini, kechinmalarini soʻz orqali ifodalashga oʻrganadi. Bunday jarayonda fantaziya, soʻz boyligi, bilim va tafakkur omillari bir-biriga uzviy bogʻlanadi. Badiiy asarlarning har bir qahramoni bolaga real hayotdagi muhim rollarni oʻrgatadi, yaxshi va yomonni ajratish, xushmuomalalik, sadoqat, shijoat, hazil-mutoyiba, sodda insoniy sifatlarni anglashga zamin yaratadi. Oʻqituvchi har bir darsda bolalarning asarga boʻlgan qiziqishini, ularning dunyoqarashini, emotsional kechinmalarini chuqurlashtirish uchun badiiy asarlarni tahlil qilishga, ularning mazmuni va mohiyatiga eʼtibor qaratadi. Badiiy asarlarni oʻqitishda bolalar faol qatnashadi, asardagi voqealar ustida mushohada yuritadi, qahramonlarning feʼl-atvori, harakatlari, muammolar va ularning yechimlarini muhokama qilishga intiladi, bu orqali ularning nutqi, mulohaza yuritish salohiyati, tanqidiy fikrlash kabilyatlari rivojlanadi. Badiiy asar oʻqish darslari, oʻqituvchi mahoratiga, oʻquv materialining toʻgʻri hamda zamonaviy tanlanishiga bogʻliq. Asarlarni idrok etishda bolalarning individual dunyoqarashi, oʻziga xos sifatlari, fikrlash va tasavvur shakllari hisobga olinadi. Badiiy asarlar bolalarda jamiyat bilan muomala qilish, tengdoshlari va kattalar bilan toʻgʻri muloqot qurish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni qadrlash, mustaqil va ongli shaxs sifatida shakllanishga yordam beradi [2].

Boshlangʻich sinflarda badiiy asarlarni oʻqish va tahlil qilish jarayoni bolalarning darsga boʻlgan qiziqishini doimiy ravishda oshirib boradi. Har bir asar, har bir badiiy obraz bolada oʻzgacha his-tuygʻular, yangi orzu va intilishlar uygʻotadi. Asar mazmuni boy boʻlsa, unda koʻtargan fikrlar hayotiy va tarbiyaviy ahamiyat kasb etsa, bolada ijobiy motivatsiya paydo boʻladi, unga oʻz orzularini amalga oshirish, hayotni chuqur anglashga yordam beradi. Oʻqituvchi uchun asosiy vazifa – har bir badiiy asardan bolalar uchun maʼnaviy saboq chiqarish, ularning emotsional-estetik rivojiga ijobiy taʼsir koʻrsatish, asar orqali hayotga, qadriyatlarga toʻgʻri yondashishga oʻrgatishdan iborat. Boshlangʻich taʼlimda badiiy asarlar tanlashda bolalarning yosh xususiyatlari, kitobxonlik madaniyati va oʻqish saviyasi inobatga olinadi. Asalarda bolalarga tushunarli boʻlgan ifodalar, aniq va loʻnda maʼnolar, soddalik hamda hayotiylik boʻlishi lozim. Badiiy asar orqali bolaga hikmat, sabr, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, doʻstlik, mehr va oqibat, hurmat kabi oliy qadriyatlar singdiriladi. Asarlar mazmuni sodda, obrazlari hayotiy va bolalar uchun samarali ahloqiy, maʼnaviy, estetik, ijodiy rivojga asos boʻlishi zarur. Badiiy asarlar vositasida bolalarda kitobxonlik madaniyati, mustaqil oʻqish, asarning mazmunini ochib berish, undan xulosa chiqarish, kitobni asrab-avaylash, atrofdagilar uchun ham yaxshilik qilish, insonga mehribon boʻlish kabi

fazilatlar shakllanadi. O‘qituvchilar badiiy asarlarni darsda faol qo‘llash orqali bolalarning qiziqishini oshiradi, darsni jonlantiradi, bolalarni fikrlashga, nutq sofligiga, adabiy asarni chuqur idrok etishga o‘rgatadi [3].

Ta‘lim jarayonida badiiy asarlarni o‘qitishda innovatsion usullar, interfaol metodlar, ijodiy yondashuvlar keng qo‘llaniladi. Har bir darsda bolani o‘z fikrini bildirishga, asar mazmunini mustaqil ochib berishga, muallif fikrini anglashga doimo undash ijobiy natija beradi. Badiiy asar bolalarning nutq boyligini, tasavvur kengligini, dunyoqarashini, asosli va sodda tahlil hamda ijodiy ifoda qobiliyatini shakllantiradi. Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarida badiiy asarga bo‘lgan hurmat va e‘tibor yillar davomida sabr va izchillik bilan shakllanadi. Kitobga mehr uyg‘otish, uni qadrlash, asarni diqqat bilan o‘qish va uni tahlil qilish madaniyati bolalarning umumiy intellektual, ahloqiy va ma‘naviy rivojiga mustahkam poydevor bo‘ladi. Har bir asarni bolalarga yod oldirish emas, aksincha, asar mohiyatini teran anglashga undash, hayotiy saboq chiqara olishga yordamlashish muhim ahamiyatga ega. Boshlang‘ich ta‘limda badiiy asarlarning o‘quv dasturlaridagi mavqei, asosan, har bir bolada ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish, ichki dunyoni tozalash, milliy va umuminsoniy fazilatlarni oshirish, adabiy did va estetik zavq yetishtirish, mustaqil fikrlash va dunyoni idrok etish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Badiiy asarlar o‘qiladi, yozma tafsiri, og‘zaki tahlili amalga oshiriladi. Har bir bolada asarni o‘qingandan so‘ng voqealardan, g‘oyaviy mazmunidan ma‘lum xulosa qilish, obrazga baho berish, voqeliklarga shaxsiy qarashni shakllantirishga yordam beradi. Badiiy asarlar orqali bolalar hayotiy tajriba orttiradi. Asardagi mazmun, obrazlar, muallifning g‘oyasi bolalarning xayol olamida boy nafasi, orzu va intilishida ilhom manbai, mustaqil va ongli shaxs sifatida sog‘lom shakllanishida muhim omil sifatida xizmat qiladi. Shaxsiy nutq boyligining o‘sishi, fikrlash doirasining kengayishi, yangi ijtimoiy va axloqiy tamoyillarni anglash, badiiy nutq madaniyatining takomillashuvi uchun ham badiiy asarlarga e‘tibor doimo yuqori bo‘lishi kerak [4].

Boshlang‘ich ta‘limda badiiy asarlar bilan ishlash bolalarning so‘z boyligi, nutq madaniyati, tafakkur kengligi, bilimga, o‘qishga, kitobga bo‘lgan muhabbatini oshirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida muallim har bir asarning axloqiy, ma‘naviy, tarbiyaviy ahamiyatini bolalarga tushuntiradi. O‘rgatilayotgan badiiy asarlar insoniy fazilatlarni shakllantirish, jamiyatga foydali bo‘lgan, ma‘naviy yetuk, ongli insonxoh shaxslar yetishtirishga, bolalarda ijobiy motivatsiya uyg‘otishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich darslarida badiiy asarga e‘tiborni oshirish uchun vizual, audio, dramatik ifoda, nutq mashqlaridan keng foydalaniladi. Bu orqali bolalarda asarga nisbatan qiziqish kuchayadi, ular o‘z fikrini erkin bildiradi, axloqiy mezonlarni amalda tatbiq etishga harakat qiladi. Bolaning dunyoqarashini kengaytirish, ma‘naviyatini boyitish, ijodiy fikrlash va mulohaza yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishda badiiy asarlar eng muhim vositadir. Badiiy asarlar jamiyatda, oilada va maktabda ahloqiy qiymatlarni

targ'ib qiluvchi kuchli manba sifatida xizmat qiladi. Har bir bola hayotni, kishilar orasidagi munosabatlarni, yaxshi va yomonni, go'zallik va nopoklikni, mehr-oqibat, sadoqat, fidoyilik, vatanparvarlik kabi insoniy qadriyatlarni asarlarning hayotiy voqealaridan, qahramonlari orqali anglaydi. Asa asarlarning mazmunini his etish, ularni anglash va ulardan hayotiy saboq olish, o'z nutqida bu fikrlarni keng ifodalash, boshqalar bilan muloqotda qo'llash natijasida bolalarda samimiylik, mehribonlik, sog'lom tasavvur, hamjihatlik, insoniylik, ishonch, qiziqish, mehr-shafqat, bag'rikenglik va boshqa fazilatlar shakllanadi [5].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda badiiy asarlarga beriladigan e'tibor bolalarning ma'naviy-axloqiy, estetik va ijodiy rivojida, shaxsining to'laqonli shakllanishida eng muhim omillardandir. Har bir pedagog uchun badiiy asarlarning har bir so'zini, mazmunini bolalarga chuqur singdirish, ular ongida mustahkamlash, badiiy nutq, axloqiy va ma'naviy tarbiya vositasi sifatida faol qo'llash kundalik asosiy vazifaga aylanishi lozim. Kitobxonlik madaniyatini keng ommalashtirish, asarlarga e'tibor orqali bolalarni ongli, adabiy didga ega, estetik zavqli, ijtimoiy foydali shaxs sifatida yetishtirish bugungi kunning dolzarb va muqaddas burchi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova D. "Boshlang'ich ta'lim metodikasi", Toshkent, 2020.
2. Jo'raeva X. "Bolalarda kitobxonlik madaniyatining shakllanishi", Toshkent, 2019.
3. Haydarov F. "Badiiy asarlar va bolalar tarbiyasi", Toshkent, 2021.
4. Sodiqova G. "Boshlang'ich sinflarda adabiy ta'lim", Toshkent, 2018.
5. Xoliqova M. "Ta'lim-tarbiya va badiiy asarlarning o'rni", Toshkent, 2022.
6. www.ziyonet.uz
7. www.edu.uz